УДК 94(477):67.2-81’37 «1917-1918»
DOI:10.32366/2523-4269-2018-64-3-46-54

Сусликов В’ячеслав Євгенійович,
кандидат історичних наук
(Донецький юридичний інститут МВС України, м. Кривий Ріг)
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3803-6191

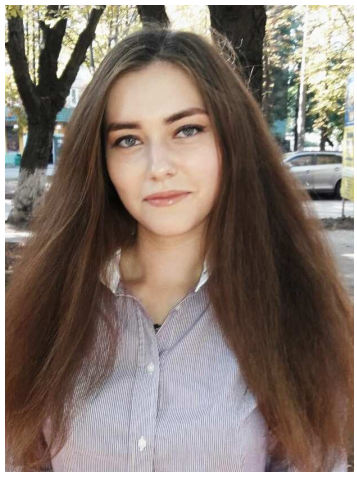

Косякіна Ольга Валентинівна,
студентка групи 306 факультету № 3
(Донецький юридичний інститут МВС України, м. Кривий Ріг)

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Дослідження присвячено контент-аналізу основних законодавчих актів та законопроектів Української Центральної Ради – чотирьох Універсалів та конституційних проектів 1917–1918 рр. За допомогою числових методів виявлено основні параметри семантичного ядра актів, з’ясовано співвідношення частоти вживання окремих слів та словосполучень. Зроблено висновок про основні смислові елементи досліджених документів, спростовано стереотипні уявлення про них як про втілення ідеологічних переконань лідерів Центральної Ради.

Ключові слова: *українська національна революція 1917–1920 рр.; Українська Центральна Рада; універсал; Конституція; законодавчий акт.*

Актуальність. Сторічний ювілей подій Української національно-демократичної революції 1917–1920 рр. привернув широку увагу не лише наукових кіл, але й частини сучасного суспільства. При цьому співзвучність подіям сторічної давнини сучасного випробування української державності зовнішньою агресією та внутрішньою кризою підштовхують політикум та громадськість до активного пошуку причин поразки революції 1917–1920 рр. та доволі сумнівного захоплення «уроками історії», у яких соціально-політична та економічна ситуації початку ХХ ст. беззастережно та безпідставно проектується на сьогодення. Не дивно, що така популяризація наукового дискурсу знов загострила увагу на тільки-но подоланих вітчизняною історіографією початку ХХІ століття стереотипних уявлень щодо картини подій 1917–1920 рр. При цьому у суспільній свідомості (а особливо – політичного істеблішменту) акцент швидко змістився до захоплення добою гетьманату Павла Скоропадського як періодом «справжнього» державного будівництва, з протиставленням її соціалістичному прожектерству діячів доби Центральної Ради. Як і завжди, спроби знайти в минулому опору для сучасності призводять до примітивізації та монохромності як власне історичної пам’яті, так і її проекції у майбутнє. У цих умовах зважене, наукове розуміння проблем та викликів, що стояли перед учасниками першої невдалої спроби збудувати національну українську державу, є надзвичайно важливим завданням для сучасної історичної науки. Стосується це й проблеми формування національного законодавства у 1917–1918 рр., зокрема його конституційної складової.

Загальновідомо, що Центральна Рада від початку свого існування мала на меті координувати діяльність українського національного руху в умовах революційної кризи 1917 року. Однак розширення її складу протягом квітня – травня 1917 року, і особливо визнання Ради

© Сусликов В. Є., Косякіна О. В., 2018

керівним органом щодо українських губерній внаслідок липневих переговорів та компромісу з Тимчасовим урядом, фактично наділили Раду законодавчими повноваженнями.

Історіографія проблеми. Законотворчість УЦР була доволі різноманітною. Окрім чотирьох Універсалів, найважливішими актами Ради можна вважати два конституційні проекти, закон про громадянство УНР, закон про національно-персональну автономію.

Дослідження законодавчих актів Центральної Ради розпочалися навіть до завершення подій національної революції 1917–1920 рр., але ці перші публікації носили скоріше характер свідчень учасників прийняття документів, про науковий їх характер не йшлося. Уважне вивчення пам'яток законотворчості доби національної революції почалося у діаспорній історіографії вже після Другої світової війни (з цілком зрозумілих причин радянська історіографія оминала цю проблематику, нечисельні публікації мали більш пропагандистський характер, тому згадувати їх не бачимо сенсу). Серед праць більш раннього часу, присвячених історії Конституції УНР, слід виділити роботу відомого українського правника Андрія Івановича Яковліва, два видання якої вийшли у 1935 р. та 1963 р. [1]. Основну увагу повоєнні дослідники законодавчих актів доби Центральної Ради зосередили на універсалах, особливо IV-му, як найбільш ідеологічно зручному, адже саме він проголошував незалежність УНР [2, с. 2–4; 3, с. 40–45; 4, с. 68–70]. У цілому історіографічний здобуток цього періоду характеризується сильним відлунням застарілого політичного протистояння у середовищі української еміграції, що вплинуло на формування доволі стереотипного уявлення про яскраво соціалістичний характер діяльності ЦР в цілому та її законотворчості зокрема [5, с. 464–473, 8, с. 98–110]. Лише наприкінці 1980-х рр. з'являються роботи, що розглядали Універсали не з погляду їх ідеології, а як пам'ятки законодавства [6, с. 1–27; 9, с. 168–175]

Демократизація історичного дискурсу наприкінці 1980-х рр. в СРСР, а особливо проголошення незалежності України повернули можливість вивчення періоду національної революції і вітчизняним дослідникам. Одною з перших праць, присвячених визвольним змаганням, стала саме публікація у 1991 році Д. Б. Яневським збірки конституційних актів часів УНР та гетьманату [10]. Протягом 1990-х – початку 2000-х рр. з'явився потужний масив праць як загально-історичного, так і правничого характеру щодо різноманітних аспектів законотворчості Центральної Ради [11; 12, с. 42–50; 13, с. 45–54]. Зазначимо, що для історіографії 1990-х років властиве некритичне запозичення оцінок та поглядів, що панували в середовищі істориків діаспори, що перетворило її на ретранслятора давно неактуального наприкінці XX ст. ідеологічного протистояння між умовними «державниками» та «народовцями», які протиставляли демократичні начала УНР монархічному гетьманатові П. Скоропадського [14, с. 29–37; 15, с. 52–55; 16, с. 99–104]. На початку 2000-х років формується відхід від застарілих оцінок та з'являються поодинокі спроби синтетичного сприйняття картини національної революції в цілому та законодавчої творчості її учасників зокрема [18, с. 113–115; 19, с. 3–14; 20, с. 38–45]. Що ж до вивчення законодавчих актів доби УНР, то й досі зберігаються стереотипи в оцінці їх як простого втілення ідей та уявлень діячів Центральної Ради та Генерального Секретаріату (особливо М. Грушевського) [17, с. 48–50].

Мета та завдання дослідження. Виходячи з такого стану історіографії проблеми, ми ставимо перед собою в даному дослідженні наступну мету: провести семантичне дослідження текстів основних законодавчих актів Центральної Ради за допомогою кількісних методів (контент-аналізу) для виявлення базових ідеологем, їх співвідношення з існуючими в історіографії оцінками.

Виклад основного матеріалу. У межах даної статті розглянуто виключно зміст чотирьох універсалів та двох конституційних проектів Центральної Ради 1917–1918 рр. Використання методів контент-аналізу для вивчення масиву інших законопроектів та законів УЦР, на нашу думку, є позбавленим сенсу через їх дуже обмежений обсяг (у межах 150–200 слів). Для аналізу тексту використовувалися онлайнові сервіси Advego та Miratext. Проводилося вивчення тексту документів за кількома параметрами: частотою слів, щільністю тексту та стійкістю словосполучень, що дозволило сформувати картину семантичного ядра законодавчих актів. Дослідження розділено на дві частини, виходячи зі специфіки кожного різновиду актових

джерел. Особливості правопису та стилю оригінальних документів зберігалися незмінними як необхідний компонент релевантності отриманих статистичних показників.

Чотири Універсали Центральної Ради є доволі рідкісним на сьогодні різновидом законодавчих актів, оскільки не регулюють окрему сферу правовідносин, а є публічним деклараціями намірів (подібно до маніфестів XVIII–XIX ст.) [21, с. 101–105; 22, с. 164–168; 23, с. 398–401; 24, с. 102–104]. Аналіз документів за частотою вживання слів дав наступні результати:

Таблиця 1

Частота вживання окремих слів в Універсалах Центральної Ради

Законодавчий акт	**Кругова діаграма частоти вживання слів**
I Універсал 10.06.1917 р.	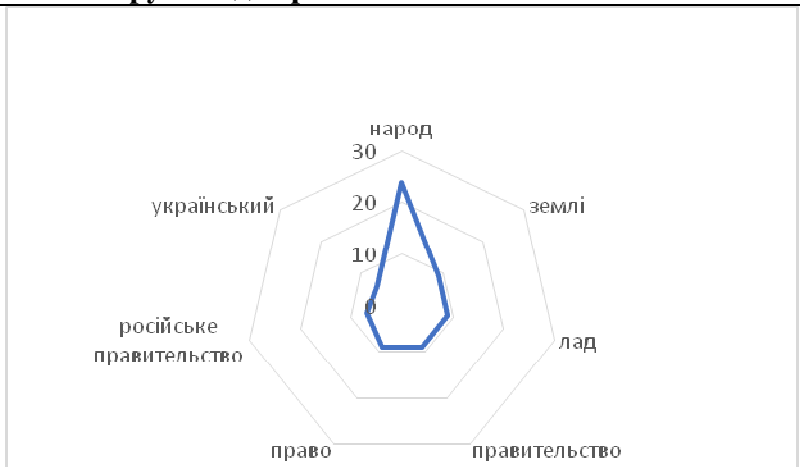
II Універсал 03.07.1917 р.	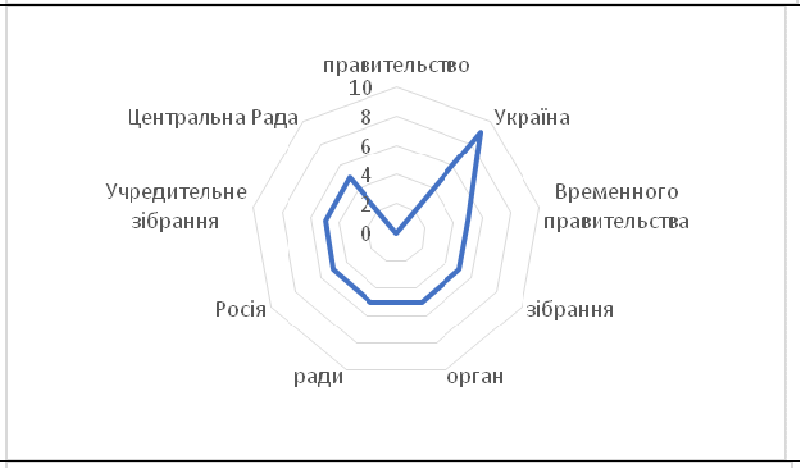
III Універсал 07.11.1917 р.	

IV Універсал 09.01.1918 р.	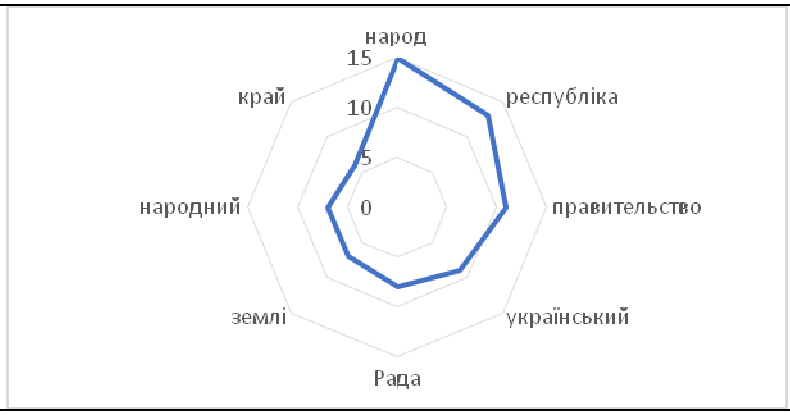

Як бачимо, у семантичному ядрі Універсалів привертає увагу передусім відверте домінування терміну «народ» (I та IV Універсали – перше місце з майже двократним відривом від найближчого конкурента, III Універсал – третє місце за частотою вживання). При цьому в контексті зазначених документів це поняття насправді не несе особливого смислового навантаження, хіба що має наголошувати на відданості Центральної Ради демократичним ідеалам. У той же час II Універсал має частоту вживання слів, зосереджену навколо понять «влади» та «урядові повноваження» (що добре ілюструє його інструментальний характер як компромісної угоди між Радою та Тимчасовим урядом на початку липня 1917 року).

Однак значно більш об'єктивно семантику Універсалів характеризує вивчення частоти вживання не окремих слів, а словосполучень, що важливо для розуміння контексту їх уживання. Маємо таку картину:

Таблиця 2

Щільність вживання словосполучень в Універсалах Центральної Ради

I Універсал 10.06.1917 р.

Сполучення	Повторів	Щільність
ми (нас) Українська(у) Центральна(у) Рада(у)	11	6,93%
центральний російський уряд (не)	6	1,89%
що живуть на нашій землі	4	1,26%
російський уряд не	2	0,63%
приписуємо нашим громадянам	2	0,63%
собі нашого комісара	2	0,63%
російський уряд одкинув	2	0,63%
порядкувати своїм життям	2	0,63%
творити новий лад	2	0,63%
Тимчасовий російський уряд	2	0,63%

II Універсал 03.07.1917 р.

Сполучення	Повторів	Щільність
в згоді з	4	2,76%
Генерального Секретаріату Временного правительства на Україні	4	2,76%
до Учредительного зібрання	3	2,07%

III Універсал 07.11.1917 р.

Сполучення	Повторів	Щільність
Українська Народна Республіка	9	3,18%
(ми) Українська Центральна Рада	7	2,47%
українських Установчих Зборів	5	1,76%
приписуємо Генеральному Секретарству	2	0.71%
національно персональну автономію	2	0.71%
республіці має бути	2	0.71%
оповіщаємо однині на	2	0.71%
на нашій землі	2	0.71%

IV Універсал 09.01.1918 р.

Сполучення	Повторів	Щільність
Українська Центральна Рада	9	2,16%
Українська Народна Республіка	6	1,44%
Рада Народніх Міністрів	4	0.96%
вжити всіх заходів	4	0.96%
селян, робітників і солдатів	4	0.96%
Петроградське правительство народніх комісарів	4	0.96%
українські Установчі Збори	3	0.71%
самостійної Української Народної Республіки	2	0.48%

Передусім, помітна відносна бідність стійкими сполученнями вже згаданого II Універсалу, що підкреслює його зосередженість на ідеї компромісу з центральним урядом (зауважимо, що це єдиний з універсалів, у якому сполучення «Українська Центральна Рада» за частотою вживання не стоїть на першому місці).

При цьому семантика універсалів вступає у явне протиріччя зі стереотипним уявленням про них як про витвір соціалістичних ідей лідерів Центральної Ради. Фактично лише IV Універсал містить стійке сполучення «селяни, робітники та солдати», що підкреслює його відданість ідеям «пролетарської революції». Однак варто зазначити, що найбільше вплинуло на його укладення намагання Володимира Винниченка в умовах зовнішньої агресії з боку Росії задекларувати ідеологічну подібність Центральної Ради до ідей більшовизму та за рахунок максимального рівня популізму мобілізувати дезорганізованих прибічників УНР. Натомість ані I, ані III Універсал (у якому й проголошувалася програма соціалістичних реформ) не проголошують очікувані ідеї соціальної рівності, а акцентують увагу відповідно або на протистоянні з російським урядом, або на новоутворених державних інституціях.

Другою групою проаналізованих джерел є два конституційні проекти доби Центральної Ради. У першому, від 10 грудня 1917 р., УНР розглядалася як суб'єкт потенційної Російської федеративної республіки у разі її проголошення Установчими зборами в січні 1918 року. Другий проект Конституції УНР як суверенної держави формально було прийнято 29 квітня 1918 р., але фактично в дію його не ввели через гетьманський переворот та розпуск Ради [25, с. 5–11; 26, с. 330–335]. Обидва документи, незважаючи на відносно невеликий обсяг, були підготовлені на дуже професійному рівні.

Дослідження частоти вживання окремих слів у конституційних проектах продемонструвало такі показники:

Таблиця 3

Частота вживання слів в конституційних актах Центральної Ради

Законодавчий акт	Кругова діаграма частоти вживання слів
Проект Конституції УНР 10.12.1917 р.	
Конституція УНР 29.04.1918 р.	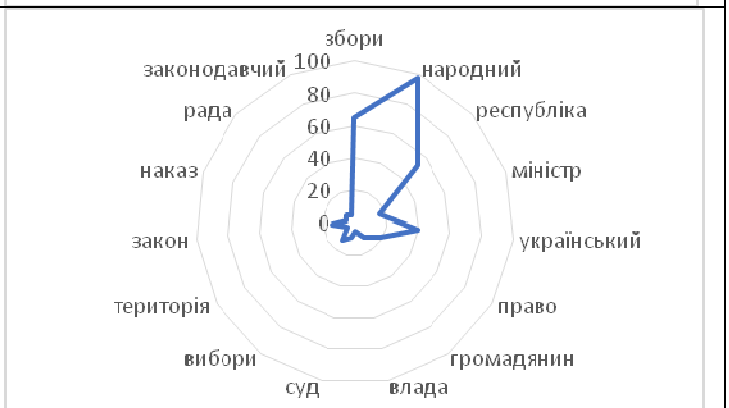

Якщо не брати до уваги прикметник «український», висока частота вживання якого цілком зрозуміла, ми бачимо чіткий пріоритет трьох основних понять: «республіка», «народний» («всенародний»), «збори». Тобто, незважаючи на всю формальну відмінність між Універсалами та проектами Конституцій, тексти останніх знову таки вирізняються показним демократизмом.

Перевірка частоти словосполучень лише підтверджує такий висновок:

Таблиця 4

Щільність вживання словосполучень у конституційних актах Центральної Ради

Проект Конституції УНР 10.12.1917 р.

Сполучення	Повторів	Щільність
Ради Народніх Міністрів	20	2,26%
не може бути	11	1.24%
Всенародних Зборів УНР	11	1,24%
Української Народної Республіки	6	0.68%
УНР і ніхто інший	6	0,68%
без судового наказу	4	0.45%
громадянин УНР	4	0.45%
до даної нації	4	0.45%
припинення громадянських свобод не	3	0.34%
не менш як	3	0.34%
компетенції національного союзу	3	0.34%
законодавчі проекти внесені	3	0.34%

Конституція УНР 29.04.1918 р.

Сполучення	Повторів	Щільність
Ради Народніх Міністрів	20	2,26%
не може бути	11	1.24%
Всенародних Зборів УНР	11	1,24%
Української Народної Республіки	6	0.68%
УНР і ніхто інший	6	0,68%
без судового наказу	4	0.45%
громадянин УНР	4	0.45%
до даної нації	4	0.45%
припинення громадянських свобод не	3	0.34%
не менш як	3	0.34%
компетенції національного союзу	3	0.34%
законодавчі проекти внесені	3	0.34%

Інакше кажучи, у проаналізованих конституційних проектах пріоритети розташовані у такому порядку: виборність влади («республіка», «збори») – народний характер влади («всенародний», «народний», «громадянин») – громадянські свободи (формулювання, властиві негативним правовим нормам «не може бути», «без судового наказу», «припинення свобод не»). Особливо цікаво, що на захисті прав громадян та обмеженню прав держави щодо втручання у їхнє життя зосереджений саме проект, прийнятий Радою в умовах фактичної німецької окупації в 1918 р.

Висновки. Отже, виходячи з проведеного аналізу семантичної структури чотирьох Універсалів та двох проектів Конституцій Української Центральної Ради в частині частоти вжитку окремих слів та словосполучень, можна зробити такі висновки:

- найчастіше у тексті зазначених документів вживається поняття «народ» та похідні від нього;
- незважаючи на відмінності юридичної техніки Універсалів та конституційних проектів, їх логічний та семантичний компоненти дуже подібні;
- з чотирьох універсалів найменш розмите смислове ядро (і водночас найменшу подібність до інших) має ІІ Універсал, що дозволяє вести мову про нього як про акт суто інструментального характеру, що втілював результати переговорів з Тимчасовим урядом;
- у конституційних проектах та універсалах практично не вживаються поняття економічного характеру, і дещо не очікувано – не вживаються елементи соціалістичної ідеології;
- у проектах конституцій явно підкреслено демократичний початок української державності, виборність органів влади, принцип народовладдя;
- в усіх згаданих документах практично не вживається термін «революція» та його похідні.

Таким чином, ми маємо право зробити обґрунтоване припущення про те, що основою законотворчої діяльності Центральної Ради протягом 1917–1918 рр. були не соціалістичні переконання її лідерів, а доволі відверто виражений популізм (якщо, звичайно, не розглядати ліву ідеологію в цілому як різновид популізму). Прояснити та уточнити цей висновок могло б дослідження семантичного спектру ширшого кола джерел, пов’язаних із діяльністю Центральної Ради, зокрема матеріалів її пленарних засідань.

Список використаних джерел

1. Яковлів А. Основи Конституції УНР. Нью-Йорк : Говерла, 1964. 63 с.
2. Витвицький С. Основи державного акту з 22 січня 1917 року. *Правничий вісник*. Нью-Йорк. 1955.

3. Лисий В. III Універсал УНРеспубліки. Вільна Україна. 1965. № 48.

4. Гунчак Т. Декілька думок з приводу IV Універсалу. *Сучасність.* 1988. № 1.

5. Жила В. Три Універсали Української Центральної Ради: спроба характеристики форми та змісту. Визвольний шлях. 1988. Кн. 4.

6. Лисяк-Рудницький І. Четвертий Універсал та його ідеологічні попередники. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. К. : Основа, 1994. Т. 2.

7. Баский П. Огляд конституційного законодавства Української Народної Республіки. Новий Ульм : Укр. вісті, 1959. 34 с.

8. Костів К. Конституційні акти відновленої Української держави 1917–1919 років та їх політично-державна якість. Торонто : Укр. друк, 1964. 186 с.

9. Одарченко П. Автентичні й неавтентичні тексти універсалів Української Центральної Ради. *Український історик* 1991. № 1/2.

10. Яневський Д. Б. Маловідомі конституційні акти України, 1917–1920 рр. К. : Ін-т історії АН УРСР, 1991. 68 с.

11. Гамрецький Ю. М. Універсали – визначні віхи історії Центральної Ради. *Український історичний журнал*. 1991. №8. С. 23–30; № 9. С. 23–29;

12. Рогожин А. Й., Гончаренко В. Д. Центральна Рада та її правові акти. *Вісник академії прав. наук України*. 1993. № 1.

13. Старух О. В. Універсали Центральної Ради: державно-правовий зміст та оцінка в історіографії. *Україна XX століття: історія і право*. Запоріжжя. 1998. Вип. 1.

14. Шаповал В. М. Ідея розподілу влад в конституційній теорії і практиці в Україні. *Вісник Академії прав. наук. України*. 1994. № 2.

15. Копиленко О., Копиленко М. З досвіду законотворчості УНР та Української держави. *Право України*. 1995. №5/6.

16. Рогожин А., Гончаренко В. Конституція Української Народної Республіки 1918 року. *Вісник Академії прав. наук. України*. 1998. № 2.

17. Крутова Л. О., Рибалко В. А. Ідея федералізму в українській революції (1917–1920). *Правовий часопис Донецького університету*. 1999. № 1.

18. Коломієць Ю. С. Закон «Про громадянство Української Народної Республіки». *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. К. 1999, Вип. 5.

19. Верстюк В. Українська Центральна Рада та її універсали: Третій та Четвертий. *Проблеми вивчення історії Української революції: Зб. наук. ст. / Відп. ред. В. Ф. Верстюк*. К. : Ін-т історії України НАН України, 2002.

20. Мірошниченко М. «Закон про національно-персональну автономію» Української Народної Республіки: історичне значення для сучасної конституційно-правової практики України. *Право України.* 2017. № 3.

21. Перший універсал Центральної Ради. *Українська Центральна Рада: документи та матеріали*. К. : Наукова думка, 1996. Т. 1. С. 101–105.

22. Другий універсал Центральної Ради. *Українська Центральна Рада: документи та матеріали*. К. : Наукова думка, 1996. Т. 1. С. 164–168.

23. Третій універсал Центральної Ради. *Українська Центральна Рада: документи та матеріали*. К. : Наукова думка, 1996. Т. 1. С. 398–401.

24. Четвертий універсал Центральної Ради. *Українська Центральна Рада: документи та матеріали*. К. : Наукова думка, 1996. Т. 2. С. 102–104.

25. Проект Конституції Української Народної Республіки. *Українська Центральна Рада: документи та матеріали*. К. : Наукова думка, 1997. Т. 2. С. 5–11.

26. Конституція Української Народної Республіки. *Українська Центральна Рада: документи та матеріали*. К. : Наукова думка, 1996. Т. 1. С. 330–335.

Сусликов Вячеслав Евгеньевич,
кандидат исторических наук
(Донецкий юридический институт МВД Украины, г. Кривой Рог)
ORCID: *https://orcid.org/0000-0003-3803-6191*

Косякина Ольга Валентиновна,
студентка группы 306 факультета № 3
(Донецкий юридический институт МВД Украины, г. Кривой Рог)

КОНТЕНТ-АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ АКТОВ УКРАИНСКОЙ ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЫ

Исследование посвящено контент-анализу основных законодательных актов и законопроектов Украинской Центральной Рады – четырёх Универсалов и конституционных проектов 1917–1918 гг. С помощью численных методов выявлено основные параметры семантического ядра актов, проанализировано соотношение частоты употребления отдельных слов (понятий) и словосочетаний. Сделано вывод об основных смысловых элементах исследуемых документов, опровергнуто расхожее мнение о них как о воплощении идеологических убеждений лидеров Центральной Рады.

Ключевые слова: *украинская национальная революция 1917–1920 гг.; Украинская Центральная Рада; универсал; Конституция; законодательный акт.*

Suslikov Viacheslav Evgenijovich,
PhD in History
(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)
ORCID: *https://orcid.org/0000-0003-3803-6191*

Kosyakina Olga Valentynivna
student of the group 306 of faculty № 3
(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)

CONTENT ANALYSIS OF THE BASIC LEGISLATIVE ACTS OF THE UKRAINIAN CENTRAL RADA

The article deals with the content analysis of the basic legislative acts and bills of the Ukrainian Central Rada - Four Universals and constitutional projects 1917–1918. The perception of these acts has been considered in Ukrainian historiography. The main assessments of their historical significance and legal content are determined.

The main parameters of the semantic nucleus of acts have been revealed through numerical methods. The ratio of the frequency of use of certain words (concepts) and word combinations is analyzed too.

The Universals of the Central Rada have been determined, except for the Second Universal, as mostly declarative and defiantly democratic with the almost complete absence of elements of socialist ideology. The projects of the constitutions 1917–1918 have had a similar character, and also the outlined principles of democracy and civil liberties. At the same time, its low conformity to the programs of socialist transformations, declared by the Third Universal, is noted.

The popular opinion about the Universals as an embodiment of the ideological convictions of the leaders of the Central Rada has been refuted by the correlation of the semantic elements of the studying documents. The conclusion about their populist nature has been made. New possibilities of a detailed study of this problem have been outlined.

Key words: *Ukrainian national revolution 1917–1920; Ukrainian Central Rada; universal; constitution; legislative act.*

Надійшла до редколегії 10.06.2018